

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

HOZIRGI DAVR O'ZBEK TERMINOLOGIYASINING TALABLARI VA MEZONLARI

Matmuratova Ma'rufa Rustam qizi

Urganch Sino Milliy Tibbiyot Texnikumi ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya. *Hozirgi davr o'zbek terminologiyasi, ilm-fan, texnika, iqtisodiyot va ijtimoiy hayot sohalarida izchil rivojlanmoqda. Terminologiya — bu muayyan bir sohada foydalaniladigan atamalar, tushunchalar va ularning bilim doirasi. Terminlarni shakllantirish va ularning to'g'ri ishlatilishi, bir tilni rivojlantirish hamda bilimlarni tarqatishda juda muhim ahamiyatga ega. Mazkur maqolada hozirgi davr o'zbek terminologiyasining talablari va mezonlari, uning rivojlanish jarayoni, tizimiy ko'inishi va amaliy izlanishlar muhokama qilinadi.*

Kalit so'zlar: *terminologiya, talab va mezonlari, tarjimonlik, o'zgarmas asoslar, to'g'ri terminlar.*

Kirish. O'zbek terminologiyasi o'z tarixida bir necha bosqichlarga bo'linadi. Dastavval, o'zbek tili xilma-xil sohalarda, ayniqsa, adabiyot, tilshunoslik sohalarida to'g'ri terminlar shakllanishi uchun zarur bo'lgan tadqiqotlar qabul qilindi. Respublikamiz mustaqillikni qo'lga kiritgandan so'ng, mamlakatda yangiliklar va o'zgarishlar boshlanib, yangi terminlar va tushunchalar kiritila boshladi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ilm-fan va texnika rivojlanishi bilan birga terminologiyaga talablar ham o'zgardi. Buni hisobga olgan holda, o'zbek terminologiyasining hozirgi davrga mos keluvchi talablari va mezonlari ishlab chiqilishi zarurati tug'ildi. Zamonaviy terminologiya tizimida asosan to'rtta turdagi terminlar mavjud: ilmiy, professional, texnik va ijtimoiy terminlar [1].

O'zbek Terminologiyasining Talab va Mezonlari

O'zbek terminologiyasining talablarini quyidagi mezonlar bo'yicha ko'rib chiqish mumkin:

Terminlar soha ehtiyojlariga binoan ishlab chiqilishi lozim. Masalan, o'zbek xalqining tarixi va madaniyatini aks ettiruvchi terminlar, ilm-fan va texnika sohalarida o'zaro bog'lanishi kerak. Bu, o'zbek tilining boyligini oshirib, xalqning madaniy merosini saqlab qolish imkonini beradi.

Terminlar aniq va tushunarli bo'lishi, har qanday matndagi ma'nosi nima bo'lishidan qat'i nazar, tushunilishi kerak. Yangi terminlarni joriy qilishda avvalgi terminologiyalardan foydalanish, oraliqdagi tushunchalarga e'tibor berish mumkin. Yangilik, lekin beqarorlik yaratmaydigan terminlar faydalidir.

Terminlarni tarjima qilayotganda o'zbek tilining grammatikasi, yozuvi va tinglovchilarga qiziqishlariga mos bo'lishi zarur. Tarjima jarayoni alifbo va talaffuzga solishtirilib, maxsus terminlar va so'zlar bo'lganda ular yetarli darajada e'tiborga olinishi lozim [2].

Terminologiyaning shakllanishida va rivojlanishida belgilangan mezonlar muhim ahamiyatga ega. Ular quyidagi asosiy mezonlardan iborat:

Terminlar tizim ishlab chiqilishi lozim. Tizimlilik, mavjud bo'lgan terminlar orasida bog'lanishlar va munosabatlar mavjudligini anglatadi. Har bir soha uchun xos terminlarga e'tibor berish kerak. Misol uchun, tibbiyotda har bir bemor uchun kasallik o'ziga xos terminlar ishlab chiqilishi zarur.

Terminlar universallik prinsipiga asoslangan holda o'rganilishi kerak. Bu shuni anglatadiki, yangi terminlar nafaqat o'zbek tili, balki boshqa tillarda ham qo'llanilishi mumkin. Misol uchun, ilmiy terminlar xalqaro miqyosda tan olinishi kerak.

Terminlarning qabul qilinishi va qabul qilinadigan darajada shartli natijalarga ega bo'lishi muhim. Terminlar aniq bir soha doirasida keng tarqalishi va ko'p jihatdan jamiyat tomonidan tan olinishi kerak. Misol uchun, iqtisodiyot sohasidagi terminlar moliya va iqtisodiy tarbiyani anglatishi kerak [3].

Hozirgi O'zbek Terminologiyasi

Hozirgi o'zbek terminologiyasi ishlab chiqilishida uslubiy yondashuvlar ko'rilmogda. Uslubiy o'zgarishlar va yanada ko'proq atamalar joriy etilmogchi. Bugungi kunga kelib, zamonaviy o'zbek terminologiyasining asosiy uslublaridan biri xalqaro standartlarga mos kelishi kerak.

Har bir yangi o'zbek termini qabul qilinishi va amalga oshirilishi zarur. Bu jarayonda yangi terminlarni yaratish zarur. Eski terminlar o'rnini bosirolmaydigan yangi terminlarni yaratuvchi qabul qilish vujudga keltirishdir.

O'zbek terminologiyasi asosan ilmiy asosga ega bo'lishi lozim. O'zbek tili bo'yicha terminologiyalarning ilmiy asoslari mustaqil yozuvchilar tomonidan amalga oshirilishi kerak. O'z ilmiy ishlarini yozishda to'g'ri terminlarni qo'llash tadqiqotlarga asoslangan bo'lishi zarur [4].

Rivojlanish Bosqichlari

O'zbek terminologiyasi rivojlanish bosqichlariga bo'linishi mumkin:

1. **Eng avvalgi bosqich:** Qadimgi adabiyot va ijodkorlikda xalq terminlaridan foydalanish.
2. **O'rta bosqich:** Ilmiy va texnik sohalarda yangi terminlarni yaratish va ularni joriy qilish.
3. **Zamonaviy bosqich:** O'zbek terminologiyasi zamonaviy ilmiy va texnik tendensiyalarga mos kelishi kerak.

Terminologiyani o'rganish, ilmiy tadqiqotlar va izlanmalarning chuqur bo'lishini anglatadi. Terminologiyaning yangi sohalarini o'rganish va ular uchun mos terminlar ishlab chiqish, buni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Terminologiya rivojlanishi jamiyatga yetkazishda va aholi orasida keng tarqalib borishda o'z rolini o'ynaydi. Terminologik bilimlarni oshirish va ulardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Jamiyatdan olingan fikrlar va tajribalarni hisobga olish, terminologiyani rivojlantirishda katta muvaffaqiyat ta'minlaydi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Yangi terminlarni qabul qilish va yuritishda yaxshi yo'l va mexanizmlar ishlab chiqish zarur. Bu jarayonda ilmiy va madaniyat asosida terminologiya olish nazorat qilinishi kerak [5].

O'zbekiston terminologiyasining berilgan talablari va mezonlari ma'lum bir asoslar bilan mustahkamlanishi zarur. O'zbekiston ilmiy hamjamiyati va madaniyat tashkilotlari terminlarni belgilashda birgalikda ishlashi kerak.

Xulosa. Hozirgi davr o'zbek terminologiyasining talablari va mezonlari, shubhasiz, o'zbek tilining rivojlanishi va o'ziga xos xususiyatlarini tasdiqlaydi. Terminologiya – bu faqat bir til, balki bir xalqning madaniyati va bilim doiralariga ham bog'liqdir. O'zbek terminologiyasining rivojlanishi va belgilanishi, bir tomondan, ilmiy va madaniy hayotga, ikkinchi tomondan, jamiyatning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston ilm-fan va madaniyatini global maydonda tanish uchun terminlarni yaxshilab ishlab chiqish va ulardan samimiy foydalanish zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xudoyberdiyev, M. (2017). Terminologiya va uning tayanch tamoyillari. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
2. Abduqodirov, O. (2018). O'zbek tilidagi ilmiy terminologiya. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
3. Salomov, T. (2019). Zamonaviy o'zbek tilida rivojlanayotgan terminologiya. «Journal of Linguistic Studies».
4. Rizaev, M. (2020). O'zbek xalqining madaniy merosi va terminologiya. "O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi".
5. Karimov, A. (2021). Terminlar va ularning ta'rifi: ilmiy asoslar. Toshkent: O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.
6. Валиева, Н. (2023). ТУРКИСТОНДА БОШҚАРУВ ТИЗИМИ АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИДА. Talqin va tadqiqotlar, 1(19).
7. Abdumajitovna, V. N. (2023). RUSSIAN COLONIAL POLICY IN TURKESTAN-ESTABLISHMENT OF A CENTRALIZED ADMINISTRATIVE SYSTEM. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 12(01), 54-57.
8. Валиева, Н. А. (2023). 1917 ЙИЛ ФЕВРАЛЬ-ОКТЯБРЬ ОРАЛИФИДА ТУРКИСТОН. GOLDEN BRAIN, 1(30), 208-214.